

**ÖZEL SİGORTA GİRİŞİMİNİN SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ
AÇISINDAN ÖNEMİ**

**THE IMPORTANCE OF PRIVATE INSURANCE
ENTERPRISE IN TERMS OF SOCIAL SECURITY SYSTEM**

Doç. Dr.Metin TOPÇUOĞLU*

Yrd.Doç.Dr.Mustafa ÖZTÜRK**

ÖZET

Sosyal güvenlik sisteminin, herkesi kapsayacak şekilde genişletilmesi, günümüzün hayli önemli sorunlarından birisidir. Bugün ülkemizde, sosyal güvenlik hizmetlerinin hak sahiplerine, tatminkar bir şekilde sunulmadığı gerçeği, hemen herkesçe kabul edilmektedir. Hiç şüphesiz daha fazla korunmaya layık olan hak sahipleri açısından, sosyal güvenlik sistemi kapsamına giren risklerden bir kısmının, özel sigorta şirketleri aracılığı ile paylaşılması hatta sözkonusu risklerin bütünüyle devredilmesi düşüncesi ve eğilimi giderek ağırlık kazanmaktadır. Ek gelir ve hizmetlerden yararlanma imkanı, ek istihdam alanı açması, uzun vadeli fon birikimine olanak sağlaması ve böylece piyasa derinleşmesine yol açması gibi gerekçelerle bu süreç desteklenmektedir. İşte bu çalışmada kronik sorun halini almış belirli sosyal güvenlik riskleri özel sigorta girişimi çerçevesinde incelenecektir.

ABSTRACT

The expansion of the social security system to include everybody is one of today's crucial problems. Today, the fact that social security services are not provided satisfactorily to the people entitled is accepted by almost everyone. Undoubtedly, in terms of entitled person who deserves more protection, sharing of some risks under the context of social security system via private insurance companies and even the idea of the transfer and tendency of these mentioned risks gain importance. This process is supported by such facts like the opportunity of benefiting from additional income and services, opening additional employment areas, providing long-term fund accumulation and thus causing market deepening. This study examines the specific social security risks that have become chronic in the context of private insurance initiatives.

---

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü Öğretim Üyesi.

** Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi.

1. GİRİŞ

Sosyal güvenlik ve onun bir aracı olan sosyal sigortalar, dün olduğu gibi bu gün de yoğun tartışmalara sahne olan önemli konulardan biridir. Sosyal güvenlik alanının herkesi kapsayacak şekilde genişletilmesi ve asgari bir gelir düzeyine sahip kılınması çabaları, her ulusun temel hedeflerinden birisidir.

Sosyal güvenlik sisteminin çatısını teşkil eden sosyal sigortaların durumu ve ıslahı, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de hayli önemli ve güncel bir sorundur. Fakat siyasi, sosyal ve ekonomik boyutlara sahip karmaşık bir problemin çözümünün kolay olmayacağı açıktır. Bu anlamda sosyal sigortaların reformu alanında, sosyal sigortaları, içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmanın bir yolu olarak sosyal risklerin özel sigortalarca paylaşılması gerektiği fikrine de dikkat çekilmektedir. Konuyu bu yönüyle genişçe, bütün sosyal riskleri kapsayacak şekilde, özel sigortalar açısından incelemek mümkündür. Şüphesiz böyle bir çalışma bizim amacımızı aşacaktır. Bu yüzden özel sigortaların bu alandaki rolüne, bütün sosyal riskler açısından değil, genel olarak sigorta mefhumu içerisinde; risk, kaza terimlerinden başlayıp, sosyal güvenlik ruhunun gerekleri çerçevesinde bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca özel sigortaların sosyal güvenlik alanına dahil edilmesinin muhtemel sakınca ve faydalan derinlemesine değil, ülkemiz uygulamasına yönelik, genel bir değerlendirmeden ibarettir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Sigorta Mefhumu

İnsanoğlunun hayatı birtakım tehlikelerle doludur: Hastalanır, kazaya uğrar, evi yanar, eşyaları çalınır ya da büyük harcamalara sebep olan olaylara maruz kalır. Sanayi ve teknolojiadaki hızlı gelişme, iktisadi ve sosyal hayatta esaslı ve köklü değişikliklere sebep olmuş, insanları hem mutlu hem de mutsuz eden sayısız meselelerin türediği ve çözüm beklediği yeni bir cemiyet tipi meydana gelmiştir¹. İnsanı, ekonomik ve sosyal alanı bakımından, maruz kaldığı tehlikelere karşı koruyabilecek iki yol düşünülebilir: İlk ihtimal, tehlikelerin bertaraf edilmesidir ki bu -bir kısım tehlikeler için- imkansızdır, bazı tehlikelerin ancak sınırlandırılabilmesi mümkündür. İnsan hastalanır, yaşlanır, ölür... İkinci ihtimal ise, bu tehlikelerin doğurduğu zararların katlanılabilir hale getirilmesidir². Zaman

---

¹ Rayegan KENDER, **Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku**, İstanbul, 2005, s. 1-2;

KUBİLAY, Huriye, **Sigorta Hukuku**, İzmir 2003, s. 3.

² Haydar ARSEVEN, **Sigorta Hukuku**, İstanbul, 1987, s. 4.; YAZGAN, Turan; **Sosyal Sigorta**, İstanbul 1977, s. 6 vd. Ayrıca bkz. İlhan ERDOĞAN, **İsteğe Bağlı Sigorta Hizmetine Karşı Tutum**, İstanbul 1993,

ilerledikçe bilgi ve tecrübeleri artan insanoğlu, tehlikeleri tespit etmiş ve bunları bertaraf edebilmek için birtakım çareler bulmuştur. Bu anlamda basiretli hareket ve karşılıklı yardım fikri, "sigorta" mefhumunu doğurmuştur³. Kişiler, maruz kaldıkları zararların altından kalkabilmek için başkalarının yardımına müracaat etmiş ve bu zaruret, sigorta fikrini ortaya çıkarmıştır⁴. Böylece ferden karşılaştığı riziko sebebiyle uğradığı zarar, aynı rizikoya maruz kimselerden toplanan meblağlarla daha kolay katlanılabilir hale dönüşecektir. Aynı zamanda rizikonun, aynı tehlikelere maruz kişiler tarafından paylaşılması, sigortalılara iktisadi alandaki faaliyetleri için emniyet telkin edecektir. Şu halde sigorta, hangi endişeden kaynaklanırsa kaynaklansın, nevi ve mahiyeti ne olursa olsun, maruz kalınması muhtemel zararların bertaraf edilmesine yönelik bir müessesedir⁵. Sigorta mefhumu içerisinde, bu söylenenlerle ilgili olarak, şu kavramlara da değinilmesi yerinde olur.

2.1.1. Riziko

Riziko, kısaca "zarar ihtimalidir" şeklinde tarif edilebilir⁶. Bu tariften iki sonuç çıkar: Birincisi gelecekte vuku bulacak olayların neticelerinin belirsizliği⁷, ikincisi de söz konusu olaylardan en az biri neticesinde hasar ve ziyan ihtimalidir⁸. Tehlike doğuran olayların doğal koşullardan, hatta ekonomik-sosyal koşullardan kaynaklanması bir farklılığa

---

s. 8.

³ KENDER, s. 2-3.

⁴ John H. MAGEE, **General Insurance**, Chicago, 1947, s. 3.; KENDER, s. 1.

⁵ 'Sigortacılığın gelişimi için bkz. KENDER, s. 1 vd.; KUBİLAY, Sigorta Hukuku, s. 12 vd.; James L., ATHEARN, **Risk and Insurance**, New York 1962, s. 13 vd.

⁶ Albert H.. MOVVBRAV, **Riziko ve Sigorta Mukaveleleri** (Çev. Bedi İ. YAZICI), İstanbul, 1942, s. 3.; ARSEVEN, s. 5.; Yaşar KARAYALÇIN, **Risk-Sigorta-Risk Yönetimi**, Ankara, 1984, s. 1 vd. Somut anlamda riziko "sigorta akdinin taraflarının münhasır iradeleri haricinde kalan, gerçekleşmesi veya gerçekleşme tarihi belirsiz olan, zarar veya başkaca uygun olmayan bir hal doğuran, istikbale ait bir olaydır." M. Kemal OMAG, **Türk Sigorta Hukukunda Rizikonun Ağırlaşması Sorunu**, İstanbul, 1985, s. 9.

⁷ Belirsizlik, olayların veya bu olaylar üzerinde etkili olabilecek faktörlerin - doğal, ekonomik, sosyal- neticelerinin tahmin edilememesidir. Belirsizliğin zirvesi, risk ihtiva eden bir olayda iki olasılığın eşit derecede (%50-%50) gerçekleşebilme durumudur. Bu noktadan uzaklaşıldığı oranda belirsizlik azalacaktır. Bkz. Ralph H., BLANCHARD, **Risk and Insurance**, Lincoln 1965, s. 1. vd.

⁸ MOWBRAY, s. 3. Krş. TURAN, **Sosyal Sigorta**, s. 3.

yol açmaz⁹. Yalnız, TK m. 1278'de belirtildiği üzere, tehlikenin gerçekleşmesinde sigortalının veya sigorta ettirenin kastı ya da hilesi bulunmamalıdır¹⁰. Ancak, sigortalının tedbirsizliği ve ihmeline karşı sigorta mukavelesi akdedilebilir. Zira sigortalının kastı, iradi bir faaliyetle ilgili değildir.

İktisadi değeri haiz olmayan tehlikeleri ilgililer taşır. Bu anlamda kişiler, manevi varlıklarını tehdit eden risklere karşı, manevi zararlarını sigorta ettiremezler. Ancak, insanın manevi varlığı, şeref ve haysiyetine karşı vuku bulan tehlikeler, manevi tazminat ve ceza hukuku hükümlerine göre müeyyidelendirilmiştir¹¹. Kuşkusuz bu nevi zararlardan sorumlu olan kimselere karşı, mahkemelerce tazminata hükmedildiğinde, artık para ile ölçülebilen, likit bir değer ortaya çıktığından, sorumlu kişi bu riski sigorta ettirebilir¹².

Ticaret Kanunu sigorta edilebilecek tehlikeleri, "... bir kimsenin para ile ölçülebilir bir menfaatini halele uğratan bir tehlike (riziko) ... yahut bir veya birkaç kimsenin hayat müddetleri sebebiyle veya hayatlarında meydana gelen bir takım hadiseler" şeklinde belirtmiştir (TK m. 1263)¹³. Biz, özel sigortaların kapsamına giren¹⁴ bütün riskler için değil, ancak sosyal sigortalar kapsamına giren riskler çerçevesinde özel sigortaların rolüne değineceğiz.

---

⁹ Bkz. ATHEARN, s. 36.

¹⁰ "... Rizikonun kasten gerçekleştirilmiş olması dışında hasarın meydana geliş şekli sigortalının sorumluluğu yönünden sonuca etkili olmamasına göre ..." İ.HD, 15.4.1982 gün ve 1273/1731 sayılı karar. Işıl, ULAŞ, **Uygulamalı Sigorta Hukuku**, Ankara, 1992, s. 18.

¹¹ KARAYALÇIN, Risk, s. 1 vd. Şu unsurları taşıyan **riskler** sigorta edilebilir: 1-Parayla ölçülebilir olmalı, 2-Sigorta edilebilir bir menfaat bulunmalı, 3-Risk, büyük homojen gruplara yayılmalı, 4-Kayıp ihtimalinin hesaplanabilir olması gerekir, 5-Muayyen **bir** risk olmalı, 6-Söz konusu riski sigortalamak kamu düzenine aykırı olmamalı, 7-Transferi ferdi-mali riske uygun bir primle gerçekleştirilebilir olmalı, 8-Özel sigortaların faaliyet sınırını aşmamalıdır. Savaş sırasında bazı temel riskler -mesela mal sigortaları- sigortalanamaz. Bkz. C. BENNET, **Dictionary of Insurance**, London 1992, s. 179. Ayrıca bkz. E. J. MacGILLIWRAY, and Denis BROWNE, **Insurance Law**, London, 1953, s. 426. vd.

¹² KARAYALÇIN, Risk, s. 1 vd.

¹³ Kanunda riziko sigorta akdinin bir unsuru olarak kabul edilmiştir. Fakat zarar (mal) sigortalarında "riziko", hayat sigortalarında "hadise" teriminin kullanılması ilginçtir. Bkz. OMAG, s. 10, dpn. 24.

¹⁴ BOZER, Özel sigortalarla sosyal sigortalar arasındaki farkları izah ederken. büyük adetler kanunundan istifade edilemeyeceği için tahakkuk ihtimalleri hesaplanamayan hastalık, meslek hastalıkları, iş kazaları, analık, ihtiyarlık ve ölüm gibi risklerin özel sigortalarda sigorta

Sosyal sigortalar, sosyal güvenliği sağlamanın bir aracı olarak, elbette kapsamına aldığı kişilerin, sosyal risklere karşı korunması amacını takip edecektir. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda sadece "iş kazalarıyla meslek hastalıkları, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm halleri" sosyal sigortalar kapsamına alınmıştır. Görüldüğü gibi sosyal sigortalar ile teminat altına alınan riskler, belirli ve kanunla tayin edildiğinden bunların dışında bir sosyal teminattan bahsedilemeyecektir.

2.1.2. Kaza

Kaza, "bir irade neticesi olmaksızın veya umulmayan bir hadise dolayısıyla, bir kimsenin veya bir şeyin, arızaya veya zarara uğramasıdır. Bu suretle arızaya uğrayan kimse veya zarar gören şey, mesuliyete ait umumi hükümlere göre tazmin edilir" şeklinde tarif edilir¹⁵. Bir irade neticesi olmayan kazaya, kastın dışında ihmal yoluyla da sebep olunabilir¹⁶. Ayrıca, mala veya cana yönelmiş mevcut zararların tazmininde, sorumluluk ilkelerinin harekete geçirilebilmesi, fail ya da onun dışında bir kimsenin hukuken sorumlu tutulabilmesine bağlıdır¹⁷.

Kaza mefhumunun sigorta hukukundaki yansımalarına gelince, yine özel sigortalar ve sosyal sigortalar ayırımını yapmak gerekir. Sigortalının iradesi dışında şiddetli, harici ve ani bir tesirle meydana gelen zararlar *kaza* olarak tarif edilir¹⁸. Kaza mefhumu, hastalık sigortalarında ve kaza sigortalarında geniş uygulama alanı bulur. Fakat kaza sigortalarında *hastalık*, hastalık sigortalarında *kaza* sigorta himayesi dışında kalır¹⁹.

Özel sigortalarda olduğu gibi, kaza ve hastalık sigortası arasındaki fark, sosyal sigortalarda da vardır. Buradaki fark sadece, uygulanacak hükümler ve faydalanılacak yardımlar yönündendir²⁰.

---

edilemeyeceğim belirtmiştir. Ali BOZER, **Türk Hukukunda Sosyal Sigortalara Genel Bakış**, Ankara, 1963, s. 14.

¹⁵ **Türk Hukuk Lügati**, Ankara 1991, s. 194. Başka bir tarife göre de kaza, "mağdur tarafından istenmeyen, umulmadık bir olaydır." C. BENNET. s. 3 (accident).

¹⁶ C. BENNET. s. 3.; KARAYALÇIN. s. 15.

¹⁷ Bkz. KARAYALÇIN, s. 15.

¹⁸ Reşat ATABEK, **Sigorta Hukuku**, İstanbul, 1950, s. 397.

¹⁹ Bkz. KARAYALÇIN, s. 18.

²⁰ Sosyal sigortalar uygulamasında kazanın şu unsurları taşıması aranır: a) Sigortalıyı ruhen veya bedenen zarara uğratan ya da ölümüne sebep olan olayın harici bir etkiden kaynaklanması; havadan zehirlenme, elektrik çarpması gibi. b) Harici etki sigortalı tarafından istenilmeyen bir olay olmalıdır, c) İş kazası ani veya çok kısa bir zaman içerisinde meydana

2.2. Sigortanın Tanımı

Fertlerin, karşılaşmaları muhtemel tehlikeleri bertaraf etmek maksadıyla kurulmuş müesseseler, genel ifadesiyle, özel sigortalar ve sosyal sigortalardır. Bu iki sigortanın amacı, çeşitli tehlikelerin insanoğluna verebileceği zararları bertaraf etmektir. Fakat bu iki sigorta; amaçları, mahiyetleri, teminat altına aldıkları riskler bakımından farklılıklar arz eder²¹. Şu kadarını söyleyebiliriz ki; sosyal sigortalar, özel sigortalar gibi özel hukuk içerisinde düzenlenmiş, genel-üst sigorta mefhumunun özel bir çeşididir. Sosyal Sigortalar Kanunu da sigorta kavramını kullanmakla bu hususu teyit etmektedir²².

Sigorta, sigortacı ile sigorta ettiren arasında, mecburi olarak ya da serbest irade ile kurulan -dar anlamda- bir akittir. TK 1263. maddesinde ise şu tarife yer verilmektedir: "Sigorta bir akittir ki bununla sigortacı bir prim karşılığında diğer bir kimsenin para ile ölçülebilir bir menfaatini halele uğratan bir tehlikenin (rizikonun) meydana gelmesi halinde tazminat vermeyi yahut bir veya birkaç kimsenin hayat müddetleri sebebiyle veya hayatlarında meydana gelen belli bir takım hadiseler dolayısıyla bir para ödemeyi veya sair edalarda bulunmayı üzerine alır". Tariften de anlaşılacağı gibi, sigorta akdi, her iki tarafa borç yükleyen, tam iki taraflı bir akittir. Böylece sigorta ettiren, ödediği primler karşılığında sigortacıdan, sigorta himayesi sağlama imkanını satın almaktadır²³.

Sosyal sigorta ise, "ekonomik yönden zayıf ve çalışan halk gruplarının işgücünü korumak, geleceğini garanti etmek ve böylece toplum hayatında sosyal güvenliği sağlamak amacı ile kurulan, teşkilatlı bir mecburi

---

gelmelidir, d) Sigortalının gördüğü işle kaza arasında ve kaza ile zarar arasında uygun illiyet bağı bulunmalıdır. Hastalık sigortası ise sosyal sigorta uygulamamızda, iş kazası ve meslek hastalıkları dışında kalan hastalık, kaza ve sakatlık hallerini içine alır. (SSK m. 33/2) Bu iki halde faydalanılabilecek yardımlar ve tatbik edilecek hükümler hakkında geniş bilgi için bkz. A. Can TUNCAY, **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, İstanbul 1994, s. 206 vd., 226 vd.

²¹ Bkz. BOZER, s. 6-16.; YAZGAN, **Sosyal Sigorta**, s. 29-33.; Domenica GAGLIARDO, **American Social Insurance**, New York, 1994, s. 14-21.

²² Nisim FRANKO. "Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 26. Maddesi Hükümlerine Müteallik Bazı Mülahazalar", **Münir EKONOMİ 60. Yaş Günü Armağanı**, Ankara, 1993. s. 447.; Kenan TUNÇOMAĞ, **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar**,

İstanbul, 1987, s. 179.

²³ Bkz. KENDER, s. 117 vd.; ARSEVEN, s. 69 vd.

sigortadır"²⁴. Fakat işverenin omuzlarından risk yükü, tamamen kaldırılmamakta, bilakis Sosyal Sigortalar Kanunu'nda işveren, işçinin sağlığını ve can güvenliğini korumada gerekli tedbirleri almakla görevli kılınmaktadır (5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu m. 21).

3. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE ÖZEL SİGORTALAR

Sosyal güvenlik mefhumunu her yazar, önem verdiği unsurlara göre, geniş veya dar tanımlar. Sosyal güvenlik "en geniş anlamda kişilerin toplumsal, politik, ekonomik kurumlar ve uygulamalardan meydana gelen küçük ya da büyük kayıplarına karşı, güvence sağlayan bir sistem olarak değerlendirilebilir"²⁵. Başka bir tanıma göre de sosyal güvenlik, "bir bütün olarak halkın halihazır ve gelecekteki yaşayışının teminat ve garanti altına alınmasıdır"²⁶. Sosyal güvenlik, her fert ve toplum için mutlaka karşılanması gereken bir sosyal ihtiyaçlar katalogudur. Ancak, insan için düşünülebilecek bütün tehlikeleri, sosyal güvenlik alanına sokmak mümkün değildir. Fakat düşünülebilecek, bütün tehlikeler özel sigorta kapsamına dahil edilebilir²⁷.

1952 tarihinde toplanan Milletlerarası Çalışma Konferansının kabul ettiği, "Sosyal Güvenlik Asgari Normları Sözleşmesinde bu sistemin temel elemanları şöyle belirlenmiştir:

1-Nüfusu (veya nüfusun büyük bir kısmını) hastalık, işsizlik, yaşlılık ve ölüm riskleri veya gelir kesilmesi sebebiyle ekonomik yoksulluğa karşı korumak, 2-Nüfusa gereken her türlü sağlık hizmetlerini sağlamak, 3-Çocuk yetiştiren aileye ödenek vermek gayelerini hedef tutar²⁸. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nden²⁹ ilham alan 1982 Anayasası'nın 60. maddesinde de

---

²⁴ Adil İZVEREN, **Sosyal Politika ve Sosyal Sigortalar**, Ankara, 1968, s. 163. Ayrıca

bkz. TUNCAY, s. 6-7.

²⁵ GAGLIARDO, s. 10.

²⁶ İZVEREN, s. 20. Başka tanımlar için bkz. TUNCAY, s. 3 vd.

²⁷ YAZGAN, **Sosyal Sigorta**, s. 34.

²⁸ Selahattin BİRKAN, **Dünyada Sosyal Güvenlik Ekonomisi**, İstanbul, 1969, s. 43. Bu sözleşme ve diğerleriyle ilgili olarak bkz. Ali GÜZEL, A. Rıza OKUR, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, İstanbul, 1994, s. 42-49.

²⁹ İnsan Hakları Evrensel Bildirisi m. 25: "1-Her şahsın gerek kendisi, gerek ailesi için yiyecek, giyecek, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkanlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır. ... 2-Doğum yapan kadın ve çocukların özel yardım ve bakım görmek hakları vardır. Bütün çocuklar her türlü sosyal yardımlardan yararlanmak hakkına sahiptirler." Bildirinin Türkçe metni için bkz.

herkesin, sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu temel prensibi kabul edilerek Devleti, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri almakla ve teşkilatı kurmakla görevli kılar³⁰. Sosyal güvenlik anlayışı, ihtiva ettiği anlama göre, ancak şümulü sosyal reformlarla ve toplumun bütün kesimini kapsayan, geniş bir teşkilatın kurulmasıyla gerçekleşme imkanı bulur. Bu hususta, Anayasa ile Devlet, sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmakla görevli kabul edilmiş, taahhüt altına sokulmuştur³¹.

Anlaşılabacağı üzere sosyal güvenlik; bir gaye, ulaşılabacak hedefler listesidir. Sosyal sigortalar bir güvenlik kurumu olarak, sosyal güvenlik sisteminin çekirdeğini ve gerçekleşme vasıtalarından birini teşkil eder. Elbette teknik bir vasıta olarak sosyal sigortaların, sosyal güvenlik alanını bütünüyle doldurduğu söylenemez³². Bugün sosyal sigortalar bütün dünyada

---

Muzaffer SENCER, **İnsan Hakları Ana Kuruluşlar ve Belgeler**, TODAİE, Ankara, 1986, s. 60. vd.

³⁰ Bir güvenlik sisteminden bahsedebilmek için sosyal güvenlik sisteminin iki önemli şartı taşıması gerekir: Evvela sosyal güvenlik vasıtası olan bütün müesseselerin tek bir çatı altında toplanarak, ilgili oldukları sosyal kesimlere birbirlerini tamamlar vaziyette hizmet vermeleri, somada devletin bu sorumluluğu mutlaka üstlenmesi gerekir. Anayasa'nın ilgili hükmüne bu iki esastan bakılırsa, "... Türkiye'de mevcut sosyal güvenlik kuruluşlarının bir sistem içerisinde faaliyet gösterebildiklerini savunmak oldukça güçtür. Çünkü her şeyden önce sosyal güvenlik kuruluşları Türkiye'de Devlet tarafından değil, ilgililerin yarattığı finans kaynağına dayanmaktadır. Genel ilke olarak ferdin ihtiyacı değil, kazancı esas alınmıştır. Ayrıca bütün sosyal güvenlik kuruluşları hizmetlerinde, kişinin kuruluşa iştirakini esas almaktadır. ... (Bu) sebep(lerden) ötürü Türkiye'de Anayasalardaki hükümlere rağmen, sosyal güvenlik kuruluşları ile fertler arası ilişkiler, sosyal devlet anlayışının temelleri üzerine dahi oturtulamamıştır." Kamil TURAN. "Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Gelişmesi: Uygulamaları, Hataları ve Çözüm Yolları", **İstihdam İşçi-İşveren İlişkileri ve Sosyal Güvenlik, Türkiye Kimya Sanayi İşverenleri Sendikası 20. Yıl Semineri**, İstanbul, 1983, s. 248-249.

³¹ Bkz. İZVEREN, s. 22. Sosyal güvenliğin muhtevası hakkında bkz. J. Henry RICHARDSON, **İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik** (Çev. Turan YAZGAN), İstanbul, 1970, s. 19 vd.

³² Sosyal sigorta ve sosyal güvenlik şu noktalarda birbirinden ayrılır: a) Sosyal güvenliğin amacı bakımından: Sosyal güvenlik, bütün riskleri toplu olarak koruma amacı çerçevesine alır. Sosyal sigortalar ise belli riskleri kapsar. Ayrıca sosyal güvenlik herkesi (1982 Anayasası m. 60), sosyal sigortalar ise belli şahısları korumayı öngörür, b) Teknik bakımdan: Sosyal

hızla gelişerek, sosyal güvenliğin modern ve müessir bir vasıtası haline gelmiştir³³.

Bu bakış açısıyla, özel sigortaların sosyal güvenlik içerisindeki yerine gelince, özel sigortaların fonksiyonu, özel olarak sigorta ettirenleri veya sigortalanabilen şahsi menfaatleri teminat altına almaktır. Özel menfaatlerin sigorta ettirilmesi zarureti ise, öncelikle ilgilinin isteğine sonra da iktisadi gücüne bağlıdır. Buna karşılık sosyal sigortalar, özel menfaatleri değil, bütün olarak toplum menfaatleriyle, kamu yararına sosyal güvenliğin sağlanmasıyla ilgilendir. Bu haliyle her iki sigorta, ayrı menfaatleri çeşitli risklere karşı teminat altına alarak birbirlerini tamamlamakta, bir sigortanın mahzurları diğeri ile giderilmektedir³⁴. Böylece, her iki sigorta çeşidinin mevcut olmasıyla, ayrı ayrı fertlerin ihtiyaç duydukları güvenlik temin edilir. Şu halde, sosyal sigortalar vasıtasıyla, yeterli mali güce sahip olmayanlar, milli gelirin sosyal adalete uygun dağıtımıyla, asgari bir teminata kavuşturulmaktadır. Diğer taraftan özel sigortalar, kişilerin sorumluluk bilincini geliştirerek³⁵ asgari menfaatin üzerinde, ekonomik varlıklarına uygun bir teminat imkanı sağlamaktadır.

4. ÖZEL SİGORTALARIN SOSYAL SİGORTALAR İÇERİSİNDEKİ ROLÜ

Sigorta kavramı nasıl tarif edilirse edilsin, şu unsurların bulunması zorunludur:

-Bir tehlikenin ortaya çıkması (riziko), -Rizikoya maruz kişilerin teşkil ettiği bir topluluk, -Söz konusu tehlikeye maruz topluluğu sigorta edecek rizikonun benzer veya aynı olması,

-Gerçekleşen tehlikenin doğurduğu zararların, sigortacı tarafından, belli bir prim karşılığı telafi edilmesi³⁶. Aynı veya benzer tehlikelerin bir

---

sigortalarda sigortalıya ödenen harcamalarla alman primler arasında sıkı bir münasebet vardır. Kapitalizasyon sistemi kurularak, yönetim organları devletten ayrılmıştır. Fakat herkesi ve bütün riskleri kapsayan sosyal güvenlik hizmetleri özel teşebbüsler tarafından yürütülse bile, idaresi kamu hukuku rejimine tabidir. Bkz. BİRKAN, s. 49. vd.

³³ TUNCAY, s. 14 ve 41.; Turan YAZGAN, **Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik**, İstanbul, 1975, s. 21.

³⁴ Bkz. İZVEREN, s. 173.; BİRKAN, s. 29 vd.

³⁵ Özel sigorta esaslarına göre sigortalı, zararın önlenmesi veya azalmasına ilişkin alınması gereken tedbirleri almamışsa, ödenecek tazminatta indirim yapılır (TK m. 1293).

³⁶ Bkz. KENDER, s. 160 vd.; TUNCAY, s. 13.

topluluk tarafından paylaşılması, aslında özel sigortaların, genel anlamda sosyal sigortalar içerisinde, gelişmiş bir teknik olduğunu gösterir³⁷.

Sosyal güvenlik sisteminin bütün kurum ve kurallarıyla işlerlik kazanabilmesi için, özel sigortalardan da yararlanılması, öncelikle İngiltere'de ortaya atılan bir fikirdir. Hatta *ölüm ve yaşlılığın*, ucuza malolacak şekilde sigortalanması, hayli rağbet görmüş, oradan Avrupa ve Amerika'ya yayılmıştır³⁸. Dünyada, sosyal güvenlik sistemlerinin reformu alanındaki eğilimlerden birisi de sosyal sigortaların omuzladığı yükün bir bölümünü, özel sigortalara aktararak, finans sıkıntısından kısmen de olsa kurtulmaktır. Amaç, yine her bireye asgari bir gelir temin etmek, bunun üzerinde güvenliğe ihtiyaç duyanlara, özel sigortalarca ek imkanlar sağlamaktır³⁹. Özellikle yaşlılık ve hastalık sigorta kolları, bu alandaki uygulamanın başta gelen örnekleri olmakla beraber, bütün sigorta kollarında da özel sigortalara yer verilmesi fikri savunulmaktadır⁴⁰. Alman sosyal güvenlik sistemi⁴¹ içerisinde, özel ve mecburi sigortaların birbirlerine paralel şekilde çalıştıkları, sosyal sigortalara dahil olan kimselerin, mükerrer ödemede bulunmaksızın, aynı zamanda, özel sigortalardan da yararlanabildikleri belirtilmektedir⁴². Hususi olarak sağlık alanında, özel ve

---

³⁷ Sosyal güvenlik teknikleri için bkz. TUNCAY, s. 13-14.; YAZGAN, s. 17. vd.; TUNÇOMAĞ, s. 11. vd.

³⁸ TUNCAY, s. 14.

³⁹ Şili'de devlet, özel emeklilik sigortasını 1981'de özelleştirmiş, çalışanları yeni sisteme geçip geçmemek hususunda serbest bırakmıştır. Yalnız eski emeklilik sistemini tercih edenlerin hakları saklı tutulmuştur. Ayrıca geçiş döneminin mahzurlarını giderebilmek için devlet, asgari miktarda emekli aylığı elde edemeyecek olanlara asgari emekli aylığı garantisi vermiştir. Bkz. TÜSİAD, **Emekli ve Mutlu Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları Çözüm Önerileri ve Özel Sigortacılık Girişimi**, Ocak 1996, Yayın No: TÜSİAD-T/96-1/193, s. 31.

⁴⁰ TİSK, XIX. **Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu** (16-17 Aralık 1995), s. 133.

⁴¹ Almanya'daki Sosyal Sigorta Kurumları için bkz. Ali N. SÖZER, "Sosyal Sigorta Kurumlarında Yemden Yapılanma Üzerine", **Çimento İşveren**, Mayıs 1994, C. 8, S. 3, s. 8 vd. Bu ülkede sosyal sigortalar, nüfusun % 90'ını kapsar. Diğer % 10'luk kısmı ise özel sigortalar veya özel sosyal güvenlik sistemlerince güvence altına alınmıştır. Gernot FRITZ, "Federal Almanya'daki Sosyal Güvenlik Sistemi". **8. Sosyal Piyasa Ekonomisi Sempozyumu Sosyal Güvenlik Sosyal Piyasa Ekonomisinin Vazgeçilmez Bir Parçası** (10 Temmuz 1992), Ankara, s. 31.

⁴² TÜSİAD, **Emekli...**, s. 36.

sosyal sigortalar müşterek çalışarak, tıbbi bakım fiyatlarının oluşmasında ve daha verimli hizmetler sağlanmasında hayli başarılı olmuşlardır⁴³.

Bizde de VII Beş Yıllık Kalkınma Planı başta olmak üzere bazı beş yıllık kalkınma planlarında özel sigortacılığın mevcut sosyal güvenlik sistemine ilave ve isteğe bağlı bir sistem olarak desteklenmesi, bu kapsamda özel sağlık ve özel emeklilik sigortasının teşvik edilmesini öngören bir tedbire yer verilmiştir. Bu yönde, sosyal güvenlik sisteminin mümkün olduğunca daha geniş alanlara yayılması ve daha çok kişiye asgari düzeyde bir koruma sağlanması temel hedeftir. Buna ilave olarak, kişilerin talebine göre, ihtiyaç hissettikleri korumanın daha fazlası özel sigortalarca temin edilmelidir. Bu amaca uygun düzenlemeler getirilmesi, sosyal sigortalar sistemini de rahatlatacaktır⁴⁴. Kuşkusuz, sosyal güvenlik sistemlerinin ideal tekli, tek bir modele sığdırılmaz. Her ulus kendi sosyal, iktisadi, kültürel kapasitesini demografik yapısıyla birlikte değerlendirerek, kendine özgü bir sistem kurmak zorundadır⁴⁵. Özel sigortaların sosyal risklerden bir kısmını paylaşmasının muhtemel fayda ve sakıncaları ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

4.1. Özel Sigortaların Muhtemel Faydaları

-Özel sigortalar, kar amacına⁴⁶ yönelik kuruluşlar olduğundan, fon yönetimini daha rasyonel ve verimli alanlarda kullanacaklarına göre, doğal olarak sigortalılara ödeyeceği meblağlarda da artış olacaktır. Ayrıca rekabet ortamının oluşması, bu sonucu verimli kılabilir.

-Sigorta fonlarının siyasal iktidarlarca amaç dışı kullanılmasıyla oluşan ve "kara delik" olarak adlandırılan açıkların⁴⁷, her yıl yine bütçenin sırtına yükletilmesinden Devlet, bir nebze de olsa kurtulabilir.

-Sosyal sigortalara yıllarca prim ödemesine rağmen, çok az maaş alan emeklilerle, çok düşük primler ödeyerek veya hiç ödemededen aynı imkana sahip kişilere özel sigorta uygulamasında rastlanmayacaktır⁴⁸.

---

⁴³ TÜSİAD, **Emekli...**, s. 35.

⁴⁴ TİSK, **XIX. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu**, s. 144.

⁴⁵ FIRTZ, s. 36.

⁴⁶ Sigortalı açısından sigorta, riziko dolayısıyla hasıl olan/olacak kazanın maddi değerini temin ettiğinden, genel sigorta prensiplerine göre sigorta bir kar müessesesi olamaz. Bu açıdan bakılırsa, sigorta müessesesi ne bir talih oyunu ne de kumar olarak nitelendirilebilir. Krş. ÖCAL, s. 265.

⁴⁷ SÖZER, s. 13. Ayrıca bkz. M. Sena EKİCİ, Mehmet, KARAKAŞ, "Sosyal Güvenlik Sistemimizin Sorunları ve Öneriler", **Öneri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.8. Cilt:2, Prof. Dr. Adnan TEZEL'in Anısına Özel Sayı, 1997, s. 72, 73.

⁴⁸ TİSK, **Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemlerinin**

-Sosyal Sigortalar Kurumu'nda, özellikle sağlık alanında, muayene ve tedavi masrafları konusunda, yersiz ve çok yüksek masraflar yapılmaktadır. Özel sigortacılıkta bu tür istismarlar mümkün olmayacak, en azından azalacaktır.

4.2. Özel Sigortaların Muhtemel Sakıncaları

-Özel sigortalar kar amacı doğrutusunda faaliyet yürüttüklerinden, sigorta himayesi ikinci planda kalacaktır. Fonların verimli işletilemediği durumlarda, sigorta himayesinin tatminkar olup olmayacağı endişesi doğabilir. Fakat Şili modeli göz önünde tutulursa, bu endişenin çözümsüz olduğu söylenemez.

-Ülkemizde prim ödeme ihtiyarı kişilere tanınırsa, ekonomik koşulların zorluğu nedeniyle, pek az kişinin sigortalılığı talep etme mahzuru göz ardı edilemez⁴⁹.

-Ülkemiz uygulamasında, özel sigorta şirketlerinin yeterince iyi gelişemedikleri-yapılanamadıkları, itiraf edilmesi zor bir gerçektir. Türk özel sigorta şirketlerinin, yabancı sigorta şirketlerine devretmeksizin kendilerinin taşıdığı riziko payı düşüktür.⁵⁰ Fakat üstlenilen risklerin bütününe, sigorta şirketlerinin kendi bünyelerinde taşımaları da beklenemez. Bu risklerin bir bölümünün reasürans yoluyla, diğer sigorta şirketlerine ya da reasürans şirketlerine devredilmesi doğaldır. Reasürans işlemleri maliyetleri artırsa bile, bu yola başvurulması gereklidir de zira, risk gerçekleşip hasar ortaya çıktığında, tazminat reasürörler tarafından da paylaşılacağından, sigorta

---

Yeniden Yapılandırılması, İnceleme Yayınları-18, s. 39.

⁴⁹ Daha önce de belirtildiği gibi sigorta fertler için refah kaynağı ya da kar vasıtası değildir. Temelde sigorta, fertlerin karşılaşmaları muhtemel zararları hafifleten, insanları kötü hadiselerin neticelerinden koruyan bir emniyet vasıtasıdır. Bu anlamda -ne yazık ki ülkemiz uygulamasında-hayat sigortasının gelişmemesinin en önemli sebeplerinden biri de ödenen primin hangi kıymete dönüşeceği tam olarak bilinmemesinden dolayı cazibesini kaybetmesidir. Ayrıca buna halkın eğitim eksikliği yanında tasarruf terbiyesindeki yetersizliği de eklemek gerekir. Sigorta hizmetinden yararlanmak istemeyenlerle ilgili bir araştırma ve analizi için bkz. ERDOĞAN, s. 125 vd. Bu konuda dinin etkisiyle ilgili bir araştırma için bkz. Hakan ÖZCAN, "Türk Sigorta Sektöründe Dinin Etkisi", **Sigortacı**, 16-30 Kasım, Yıl: 3, S. 166, s. 19.

⁵⁰ Memleketimizde sigorta şirketlerinin ortalama olarak üzerlerinde tuttuğu konservasyonlar (sigortacının kendi üzerinde sakladığı riziko nisbeti) oldukça düşüktür. Bünyesi kuvvetli şirketlerde biraz daha yüksek, diğerlerinde biraz daha düşük olmakla beraber ortalama konservasyon % 30'un altındadır. ARSEVEN, s. 47.; Milliyet Sigortacılık Eki (Milliyet Gazetesi), **Türkiye'de Sigorta Sektörü**, 28 EKİM 1996, s. 3.

şirketleri yıkıcı ödemelerden kurtulacaktır. Elbette bir şirket aldığı rizikonun %90'ını yabancı reasürörlere devrederse, fonksiyonu aracılık olmaktan öte gitmez⁵¹. Araştırma ve geliştirme faaliyetlerindeki eksiklik sonucu, uzun bir zaman bilimsellikten uzak risk seleksiyonlarıyla riskten kaçınılmıştır. Sırf bu yüzden, sigorta şirketlerinin yurt dışına yüksek miktarda reasürans yapmaları sonucu, önemli miktarda döviz kayıpları olmuştur. Yüksek oranda ve rasyonellikten uzak olarak devredilen risk ve primlere rağmen, hasar ödemelerinde reasürör payı, genellikle sigorta şirketlerinininkinden daha az gerçekleşmiş, böylece yurt dışı reasürans işlemlerinin Türk sigortacılığının aleyhine geliştiği sonucuna varılmıştır⁵². Bu endişeden hareketle, Bakanlar Kurulunun 15 Eylül 1991 tarih ve 91/2276 Sayılı "Sigortacılık Yurtiçi Saklama Payı ve Reasürans Kapasitesini Arttırma Sistemine İlişkin Karar"ıyla, reasürans işlemlerinin 31 Ocak 2001 yılına kadar, 10 yıl süreyle Milli Reasürans T.A.Ş.'ne yapılması zorunlu hale getirilmiştir.

-Sigorta hizmetlerinin verimliliğiyle ilgili olarak, kimi özel sigorta şirketlerinin, on yıl ödenen prim karşılığında, verdikleri emeklilik maaşının çok düşük kaldığı göz önünde tutulursa⁵³, bu müesseselerden kendilerini daha iyi yapılandırmaları beklenir.

-Sosyal sigortalar bir sosyal güvenlik aracı olduklarından, sigortalı ek bir prim ödemeksizin, onun aile fertleri de sağlık yardımlarından faydalanır. Yaşlılık, malullük ve sürekli iş göremezlik aylığı alanların yakınları da bu yardımlardan yararlanır. Doğaldır ki aynı şartlarda, bu uygulamaya özel sigortaların da yer vermesi beklenemez.

5. SONUÇ

Dünyada yaşanan teknolojik ilerlemeler, üretim biçimini, sosyal yapıyı ve toplumsal talepleri hızla değiştirmektedir. Fordist üretim biçiminin ortaya çıkardığı, sosyo-ekonomik koşullara göre biçimlenmiş olan sosyal güvenlik sistemleri sibernetik devrimin ortaya çıkardığı koşullara uyum sağlamakta zorluk çekmektedir. Teknolojik ilerlemenin getirdiği refah düzeyindeki artışlar, yaşam süresini artırırken, ortaya çıkan yeni ihtiyaçların baskısı altındaki genç nüfusun genel nüfus içerisindeki payı gittikçe azalmaktadır. Demografik değişim, üretim biçimindeki değişim, bu değişime bağlı olarak ortaya çıkan emek arz ve talep yapısındaki değişim, toplumsal taleplerdeki artışlar, sosyal güvenlik kuruluşlarının finansmanını

---

⁵¹ ARSEVEN, s. 14.

⁵² Milliyet Sigortacılık Eki, s. 3.

⁵³ TİSK, **Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sosyal Güvenlik**, s. 40.

zorlamaktadır.⁵⁴ Aynı zamanda işlevsel olarak da çeşitli sıkıntılar çıkmaktadır.

Bu bağlamda özel sigorta girişimciliği mevcut sosyal güvenlik sistemini rahatlatarak, onun daha etkin kılınmasını sağlayacak yardımcı bir uygulama veya girişim olarak düşünülebilir. Çalışma hayatının bazı riskleri, özel sigortalara devredilebilir. Fakat verimlilik açısından da özel sigortacılığın ülkemizde geliştirilmesi, bu yükü kaldırabilecek olgunluğa eriştirilmeleri beklenmelidir. Her şeyden önce, özel sigortacılığın önündeki engeller kaldırılmalıdır. Ortak alanlarda, sosyal güvenlik programları ile özel sigorta şirketlerinin verdikleri/verecekleri hizmetler irtibatlandırılmalıdır. Tıbbi bakım fiyatlarının oluşması ve masrafların kontrolü açısından, bu birliktelik son derece yararlı olacaktır. Ayrıca sosyal sigortalar kapsamındaki kişilere, ekonomik durumlarına göre, özel sigortalar yoluyla istedikleri kadar koruma sağlayabilecek, teminatlarını genişletebilme imkanları da tanınmalıdır.

KAYNAKÇA

1. AKYILDIZ, Hüseyin, **Sosyal Güvenlik Reformuyla Ulaştığı Son Şekliyle Sosyal Güvenlik Hukuku**, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Alter Yayıncılık, Ankara, 2009.
2. ARSEVEN, Haydar, **Sigorta Hukuku**, İstanbul, 1978.
3. ATABEK, Retat, **Sigorta Hukuku**, İstanbul, 1950.
4. ATHEARN, James L., **Risk and Insurance**, New York, 1962.
5. BENNET, C., **Dictionary of Insurance**, London, 1992.
6. BİRKAN, Selahattin, **Dünyada Sosyal Güvenlik Ekonomisi**, İstanbul, 1969.
7. BLANCHARD, RalphH., **Risk and Insurance**, Lincoln, 1965.
8. BOZER, Ali, **Türk Hukukunda Sosyal Sigortalara Genel Bakış**, Ankara, 1963.

---

⁵⁴ Hüseyin AKYILDIZ, **Sosyal Güvenlik Reformuyla Ulaştığı Son Şekliyle Sosyal Güvenlik Hukuku**, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Alter Yayıncılık, Ankara, 2009, s. XIV.

9. EKİCİ, M. Sena-KARAKAŞ, Mehmet, "Sosyal Güvenlik Sistemimizin Sorunları ve Öneriler", Öneri, Marmara Üniversitesi **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.8, Cilt:2, Prof. Dr Adnan TEZEL'in Anısına Özel Sayı, 1997.
10. ERDOĞAN, İlhan, İsteğe Bağlı Sigorta Hizmetine Karşı Tutum, İstanbul, 1993.
11. FRITZ, Gernot, "Federal Almanya'daki Sosyal Güvenlik Sistemi", 8. Sosyal Piyasa Ekonomisi Sempozyumu Sosyal Güvenlik Sosyal Piyasa Ekonomisinin Vazgeçilmez Bir Parçası, (10 Temmuz 1992), Ankara.
12. GAGLIARDO, Domenica, **American Social Insurance**, New York, 1949.
13. GÜZEL, Ali-OKUR, A. Rıza, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, İstanbul, 1994.
14. İZVEREN, Adil, Sosyal Politika ve Sosyal Sigortalar, Ankara, 1968.
15. KARA YALÇIN, Yaşar, **Risk-Sigorta-Risk Yönetimi**, Ankara 1984.
16. KARAYALÇIN, Yaşar, Mesuliyet ve Sigorta Hukuku Bakımından Başlıca İşletme Kazaları, Ankara, 1960.
17. KENDER, Rayegan, Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku: I, İstanbul, 1995.
18. Mac GILLIVRAY, E. J. and BROUVNE, Denis, **Insurance Law**, London, 1953.
19. MAGEE, John H., **General Insurance**, Chicago, 1974.
20. MAYERSON, Ailen L., **Introduction to Insurance**, New York, 1962.
21. MOWBRAY, Albert H., Riziko ve Sigorta Mukaveleleri (Çev.Bedi İ. YAZICI), İstanbul, 1992.
22. OMAG, M. Kemal, Türk Sigorta Hukukunda Rizikonun Ağırlaşması Sorunu, İstanbul, 1985.
23. ÖCAL, Muhterem, "Türkiye'de Yaşama Güvenliği Sağlayan Müesseseler ve Teknik Hesaplarda Kullanılan Temel Elemanlar", **Özel Galatasaray Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu Dergisi**, Yıl: 1970, S.3.
24. ÖZCAN, Hakan, "Türk Sigorta Sektöründe Dinin Etkisi", **Sigortacı**, 16-30 Kasım, Yıl: 3, S. 166
25. RICHARDSON, J. Henry, **İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik** (Çev. Turan YAZGAN), İstanbul, 1970.

26. SENCER, Muzaffer, **İnsan Hakları Ana Kuruluşlar ve Belgeler**, TODAİE, Ankara, 1985.
27. SÖZER, Ali N., "Sosyal Sigorta Kurumlarında Yeniden Yapılanma Üzerine", **Çimento İşveren**, Mayıs 1994, C. 8, S. 3.
28. TİSK, XIX Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, (16-17 Aralık 1995).
29. TİSK, Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması, İnceleme Yayınları-18.(Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sosyal Güvenlik)
30. TUNCAY, A. Can, "Sosyal Sigortalar Kurumunun işverene ve Üçüncü Kişiyeye Rücuunda Karşılaşılan Sorunlar", **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 61, S. 4-6.
31. TUNCAY, A Can, **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, İstanbul, 1994.
32. TUNÇOMAĞ, Kenan, Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal ve Sosyal Sigortalar, İstanbul, 1987.
33. TURAN, Kamil, "Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Gelişmesi: Uygulamaları, Hataları ve Çözüm Yolları", İstihdam İşçi-İşveren İlişkileri ve Sosyal Güvenlik, Türkiye Kimya Sanayi İşverenleri Sendikası 20. Yıl Semineri, İstanbul, 1983.
34. TÜSİAD, Emekli ve Mutlu Türk Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Sorunları Çözüm Önerileri ve Özel Sigortacılık Girişimi, Ocak 1996, Yayın No: TÜSİAD-T/96-1/193.
35. YAZGAN, Turan, **Sosyal Sigorta**, İstanbul, 1977.
36. YAZGAN, Turan, Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik, İstanbul, 1975.